

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Courting conflict : managing Dutch East and West India Company disputes in the Dutch Republic

Ekama, K.J.

Citation

Ekama, K. J. (2018, September 13). *Courting conflict : managing Dutch East and West India Company disputes in the Dutch Republic*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/65503>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/65503>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/65503> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Ekama, K.J.

Title: Courting conflict : managing Dutch East and West India Company disputes in the Dutch Republic

Issue Date: 2018-09-13

Samenvatting

Courting Conflict is een studie naar conflictbeheersing in de vroegmoderne Nederlandse Republiek. Het richt zich op geschillen die betrekking hadden op de Oost- en West-Indische Compagnieën en die behandeld werden door de Hoge Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, gevestigd in Den Haag. Tot op heden is de betrokkenheid van compagnieën in rechtszaken in de Republiek genegeerd door historici. Dit onderzoek vult daarmee een gat in de historiografie over de Oost- en West-Indische Compagnieën.

Aansluitend bij recente ontwikkelingen in de literatuur benadert dit onderzoek de zaken vanuit het oogpunt van conflictbeheersing en niet uitsluitend door de lens van conflictbeslechting. Dit bredere perspectief betreft andere instituties in het verhaal, namelijk de Staten-Generaal, die een belangrijke rol speelden in het managen van conflicten voortkomend uit de overzeese expansie van de Republiek.

Het feit dat zowel de VOC als de WIC betrokken waren in de procesvoering toont aan dat geen van beide compagnieën verheven was boven de wet. Beiden ontvingen een octrooi van de Staten-Generaal, waarin een deel van de soevereiniteit overgedragen werd en waarmee, in de ogen van de Republiek, de compagnieën bestuurlijk en juridisch soeverein waren in hun eigen octrooigebied. In de Republiek zelf waren de zowel de VOC als WIC echter ondergeschikt aan de Staten-Generaal en beslissingen van de gerechtelijke hoven. Binnen het octrooigebied was de VOC rechter in haar eigen hoven, met het hoogste hof gevestigd in het VOC-hoofdkwartier, Batavia. Ondanks pogingen van individuen om een dergelijk machtscentrum van de WIC in het Atlantisch gebied te bewerkstelligen, bleef een 'Atlantisch Batavia' uit.

De relatie tussen de Hoge Raad en de VOC-hoven was anders dan die met de WIC-hoven. Het gerechtelijk systeem van de VOC was bedacht als een losstaand stelsel, van waaruit men niet in hoger beroep zou kunnen gaan in de Republiek. Vonnissen van de Raad van Justitie in Batavia waren bindend. Echter, zaken rondom het octrooi vonden wel hun weg naar de Republiek, net als wanneer werknemers aan de jurisdictie van Batavia ontsnapten en naar de Republiek gingen, en wanneer werknemers gebruik maakten van een artikel in het octrooi om hun beklag te doen bij de Staten-Generaal. De Staten-Generaal konden vervolgens zaken doorverwijzen naar de Hoge Raad en verbond zou de losstaande jurisdicties. Dit gold ook voor de WIC, maar in een meer directe manier. Vonnissen uitgesproken in WIC-hoven konden wel direct worden aangevochten in de Republiek, namelijk in het Hof van Appèl, wat feitelijk meer een andere functie van de Staten-Generaal was dan een apart hof. De Staten-Generaal delegeerden het schrijven van een vonnis aan de Hoge Raad, maar bevestigden zelf het vonnis nadat het was uitgesproken door de rechters.

De bewindhebbers van kamers van de VOC en WIC traden beiden als procederende partij op, zowel in zaken die voortkwamen uit de octrooigebieden als die ontsprongen in de Republiek. In totaal waren de compagnieën betrokken bij 106 aparte rechtszaken. VOC-bewindhebbers waren rechtszoekende in 74 zaken en WIC-bewindhebbers in 32 zaken. De zaken hadden betrekking op een breed scala aan onderwerpen en procederende partijen. De compagnieën werden voor het hof gedaagd vanwege zowel bedrijfsmatige als

persoonlijke redenen en individuen procedeerden zowel alleen als in groepen. De aanklagers waren zowel onderdanen van de Staten-Generaal als vreemdelingen, zowel mannen als vrouwen, en zowel insiders (compagniewerknemers en aandeelhouders) als buitenstaanders en rivalen.

Conflicten met concurrenten ontstonden over de toegang tot het octrooigebied van een compagnie. De VOC was betrokken in conflicten met rivalen die monopolies voor zichzelf claimden en zo het octrooi van de VOC zouden beperken. Deze conflicten werden behandeld door de Staten-Generaal en gehoord in de rechtszaal naarmate de zaken zich voltrokken. Olivier van Noort en Isaac Le Maire komen naar voren als vooraanstaande VOC-rivalen: beiden waren centrale figuren in een compagnie, respectievelijk de Magelhaensche Compagnie en de Australische Compagnie, die het monopolie van de VOC aanvochten, hoewel ze niet gekant waren tegen monopolies als principe. De VOC en WIC stredden ook over de reikwijdte van hun monopolies, wat de WIC de mogelijkheid bood om een vergoeding van de VOC te vragen voor toegang tot het WIC-octrooi. De WIC paste dezelfde strategie toe jegens buitenlandse concurrenten en Nederlandse kooplieden. De kamers gaven namelijk toegang om in het WIC-octrooigebied te mogen handelen tegen betaling van recognitiegeld, wat tot conflicten leidde in de Hoge Raad. Beide compagnieën waren dus betrokken in zaken rondom monopolies, maar deze namen verschillende vormen aan.

De VOC en WIC waren ook allebei betrokken in zaken rondom privéhandel. De compagnieën stelden beperkingen aan de privéhandel van hun werknemers en afwijken van de aard of het aantal van toegestane goederen was een misdrijf. De VOC- en WIC-zaken belichten het belang van samenwerking in illegale privéhandel. VOC-medewerkers namen goederen mee op de uitreis om die later met winst te verkopen, of zorgden dat verboden goederen van boord geladen werden vóór de terugkeer in de Republiek of zelfs pas vlak voor de laatste inspectie. Sommige VOC-werknemers die beschuldigd werden van privéhandel probeerden de rechtsgang in Batavia te ontlopen door naar de Republiek te vluchten. De strategie van de VOC was om hen uitgeleverd te krijgen naar Batavia om daar onder VOC-jurisdictie berecht te worden. Uitleveringszaken leidden tot conflicten tussen gerechtshoven in de Republiek: de hoven waren het niet noodzakelijkerwijs eens over of de VOC het recht had om mensen gedwongen te transporteren; daarnaast was er debat welk hof gemachtigd was om die beslissing te maken. De uitleveringszaken brengen de dualiteit van de VOC aan het licht. Enerzijds handelde de VOC als een eigen staat in haar octrooigebied, anderzijds werd de “statelijkheid” aan banden gelegd in de Republiek. In het Atlantisch gebied was illegale privéhandel van minstens even grote omvang. De WIC kon geen grip krijgen op de “lorrendraaiers”, de smokkelaars die actief waren in het Atlantisch gebied in strijd met het WIC-monopolie. De zaken die tot de Hoge Raad kwamen betroffen de handel in goud en in slaafgemaakte Afrikanen. Tezamen schijnen de rechtszaken licht op de mechanismen achter de smokkel van werknemers van de compagnieën en leveren daarmee een belangrijke bijdrage aan de literatuur over illegale privéhandel.

Werken voor de compagnie, en het bijbehorende salaris, raakte meer mensen dan enkel de mannen in dienst van de compagnieën. Toekomstig loon was overdraagbaar. De

VOC behandelde dergelijke transporten binnenshuis, in de salariskantoren; WIC-werknemers droegen hun salaris over aan anderen via notarissen. Nog te innen salaris kon worden overdragen aan erfgenamen en zelfs verkocht. Deze overdraagbaarheid van lonen verbreedde de groep van rechtszoekenden naar crediteuren en familieleden van de werknemers. Een loonclaim begon in de kamer van de Compagnie en, indien afgewezen, kon worden vervolgd in de rechtszaal, waarbij de bewindhebbers van de desbetreffende kamers, als directe werkgevers, als tegenpartij optraden. Collectieve claims konden de vorm aannemen van erfgenamen die gezamenlijk hun erfenis opeisten en, als voorbeeld van collectieve actie, van bemanningsleden die samen met hun officieren de compagnie aanklaagden om hun salaris uitbetaald te krijgen. Loonzaken laten hiermee zien dat rechtszaken voor de Hoge Raad niet alleen grote zaken behelsden; loonzaken gingen juist vaak om relatief kleine bedragen.

Een typisch VOC-probleem waren zaken voor de Hoge Raad tussen bewindhebbers van specifieke kamers en aandeelhouders. Wat betreft de WIC kwamen er geen dergelijke zaken voor de Hoge Raad. Dit verschil komt waarschijnlijk door twee factoren. Ten eerste was de markt voor VOC-aandelen levendiger dan die voor WIC-stukken. Ten tweede waren veel VOC-aandeelhouders geïnteresseerd in aandelen als financieel instrument in plaats van als ondersteuning van handel in de Indische Oceaan; een dergelijke transitie heeft bij WIC-aandeelhouders wellicht niet plaatsgevonden. Verschillende generaties van de familie Bartolotti waren betrokken in procedures tegen de VOC over aandelen in de kamer Hoorn. Wanneer het geld gevolgd wordt langs een spoor van faillissement en schuld wordt duidelijk dat de aanvankelijke investering gedaan werd door iemand buiten de Republiek. De analyse van dergelijke rechtszaken met bewindhebbers van de kamers als procederende partij verbetert ons begrip van aandelenmarkten in de Republiek. Daarnaast geeft het inzicht in conflicten omtrent aandeelhouderschap, die tot nu toe altijd onderzocht werden in rechtszaken tussen aandeelhouders onderling.

Zowel VOC- als WIC-bewindhebbers van de kamers waren betrokken in zaken rondom eigendomsrechten, die voortvloeiden uit de aankoop en verkoop van koloniale goederen. De WIC had hierbij soms ook te maken met prijsgemaakte goederen, waarbij vastgesteld moest worden of de compagnie wel het recht had deze goederen wel te verkopen als ze buit waren gemaakt door een kaper in het WIC-octrooigebied. De analyse van deze zaken werpt daarnaast nieuw licht op faillissements- en erfpraktijken. De zaken voor de Hoge Raad tonen aan dat de VOC geen preferente crediteur was bij erfenissen betreffende failliete boedels, en dat de VOC-kamers aandelen als onderpand beschouwde wanneer aandeelhouders goederen wilde kopen op krediet. Een belangrijke conclusie is dat de Hoge Raad eigendomsrechten van individuen beschermde tegen de VOC en WIC.

De bewindhebbers van de VOC en de WIC waren dus betrokken in rechtszaken in de Hoge Raad omtrent monopolies, privéhandel, loon en eigendomsrechten. De VOC-bewindhebbers werden daarnaast nog geconfronteerd met zaken over aandelen. Hoewel er overeenkomsten zijn in de aard van de zaken tegen beide compagnieën, is er een belangrijk verschil in het aantal vonnissen in de Hoge Raad. De VOC was bij een veel groter aantal zaken betrokken dan de WIC (74 tegen 32). Het verklaren van dit verschil in aantallen zaken kan niet los gezien worden van de inhoud ervan. Ik stel dat het aantal

loonzaken beïnvloed werd door verschillen in de organisatie van de handel en uithollen van het WIC-monopolie. Na verloop van tijd werd de WIC steeds minder een directe werkgever en dus zullen loonzaken meer de vorm hebben aangenomen van een kapitein of koopman tegen een bemanning, zonder betrokkenheid van de WIC. Het verschil in aandelenmarkten en mogelijk een verschil in voorkeur, zoals boven aangegeven, verklaren in ieder geval deels waarom aandelenzaken een uitsluitend een VOC-probleem waren. Om het verschil in rechtszaken voor de Hoge Raad verder te verklaren is meer onderzoek nodig naar zaken betreffende de compagnieën in andere hoven en naar conflictbeheersing van beide compagnieën in andersoortige commerciële conflicten.

In lijn met recente ontwikkelingen in onderzoek naar het vroegmoderne Nederlandse koloniale rijk, behandelt dit onderzoek over conflictbeheersing zowel de VOC als de WIC. Beide compagnieën worden binnen hetzelfde kader geanalyseerd, wat het mogelijk maakt om te zien waar de overeenkomsten en verschillen zitten tussen de aard van de zaken en rechtszoekenden waarmee de VOC en WIC geconfronteerd werden voor de Hoge Raad.

Dit onderzoek is meer dan een geschiedenis van de compagnieën in de rechtszaal. Het is een studie naar de interactie tussen de compagnieën, de Staten-Generaal en de Hoge Raad. De rol van de Staten-Generaal komt naar voren zowel voor, tijdens, als na de rechtszaken. Bovendien onderstreept dit onderzoek dat juridische bronnen niet gegenereerd hoeven te worden door de compagnieën om toch een bijdrage te kunnen leveren aan de juridische, sociale en economische geschiedenis van het Nederlandse koloniale rijk.